

Özel Koleksiyonlar

İBNÜLEMİN MAHMUD KEMAL İNAL

DURSUN GÜRLEK

①

I

STANBUL'DAKİ ilim, irfan, kültür ve musiki mahfillerinin en önemlilerinden biri, İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın Beyazıt Mercan'daki konağıydı. Babası Seyyid Mehmed Emin Paşadan kendisine intikal eden bu tarihi konağın asıl malzemesini zengin kütüphanesi teşkil ediyordu. Süleyman Nazif'in ifadesiyle "Darülkema" olarak kabul edilen bu konak ilim adamları, sanat erbabı ve musikişinaslar için tam bir cazibe merkeziydi. Her hafta pazartesi akşamları yapılan sohbet toplantıları ve musiki fasılları üstadın 1957'deki vefatına kadar yaklaşık yarım asır devam etti.

İbnülemin'in kitaplara olan büyük muhabbeti kendisine babasından intikal etti. Devrin sadrazamı Yusuf Kamil Paşanın mühürdarlık görevinde bulunan Mehmed Emin Paşa ahlaki

faziletiyle, Arapçaya, Farsçaya, dinî ilimlere, felsefeye ve edebiyata olan ilgisi ve sevgisiyle tanınıyordu.

Büyük kitabiyat bilgini ve biyografî yazarı Bursalı Mehmed Tahir bey *Osmanlı Müellifleri*'nde Mehmed Emin Paşanın hayatından kısaca söz ettikten sonra şöyle devam eder: "İlmiyle âmil ve ârif bir insandı. Gayet nefis olan yazısı ile birçok değerli kitabı istinsah etmiş ve hayli eser hazırlamıştır. Bu eserler oğlu İbnülemin Mahmud Kemal beyin kütüphanesinde mahfuzdur. Tasavvuf, felsefe, edebiyat ve muhadarata ait basılı olmayan mevcut eserleri aşağıdadır" dedikten sonra 18 kitabının isimlerini sıralar. Paşanın harika yazısıyla kaleme aldığı bu eserlerin hemen hepsi Arapça ve Farsçadan tercümedir.

Yine İbnülemin'in yakın dostlarından olan ve merhumun 1953'te o muazam kütüphanesini İstanbul Üniversite-

sine bağışlaması dolayısıyla düzenlenen toplantıda bir konuşma yapan Prof. Hilmi Ziya Ülken de *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* isimli kitabında konuyla ilgili şunları söylüyor:

"Sadrazam mühürdarı olan Mehmed Emin Paşanın da (vefatı 1326) tab edilmemiş (basılmamış) pek çok tercümeleri vardır. Ebu İshak Vatvat'ın *Gurerü'l-Hasâis*'ini, Şeyh Abdülmecid'in *Tuhfetü'l-Marziye*'sini, allâme Yâfii'nin *Ravzü'r-Riyaz*'ını, Bahaeddin Âmili'nin *el-Muhallat*'ını, Celaleddin Süyuti'nin, Tenuhi'nin, Ali'üssebki'nin, İbn-i Arab-şah'ın ilah... birçok eserlerini Türkçeye çevirmiş ise de bunlar da neşredilmemiş olup, büyük oğlu İbnülemin Mahmud Kemal beyin kütüphanesinde saklı bulunmaktadır."

İbnülemin babasından kendine intikal eden kitaplarla yetinmeyip kütüphanesini günden güne zenginleştirmiştir.

Evine çok yakın olan Sahaflar Çarşısına her uğradığında muhakkak birkaç kitap alıyordu. Esnaf kendisini yakından tanıdığı ve ilmüne hürmet ettiği için kıymetli kitapları ayırıyorlardı. Ünlü ressamlarımızdan Münif Fehim'in İbnülemin'in Sahaflar Çarşısından geçişini canlandıran tablosu üstadın bu kitap pazarıyla yakın ilişkisini tasvir etmektedir.

"Akbaba"cı Yusuf Ziya Ortaç da *Portreler*'de İbnülemin'i Sahaflar Çarşısında tanıdığını dile getirdikten sonra karşılaştığı manzarayı usta kalemle nakletmektedir. Buna göre İbnülemin çarşıya girer girmez sahaflar telaşla yerlerinden kalkıp kendisini selamlıyor, o da kimisine baştan savma bir el işareti yapıyor, kimisine gülümsüyor, kimisini de azarlıyor. Bu tanışmadan sonra Yusuf Ziya da İbnülemin'in konağına dahil oluyor. Ortaç'a göre konak, bizzat sahibinin anlattığına göre Topkapı Sarayından bile zengin bir sanat ve irfan hazinesiydi. Eşi bulunmayan nadide eserler, elyazması kitaplar, edebiyat ve musiki hayatımızın meçhullerini çözüme kavuşturacak belgeler, çeşm-i bülbüller, eser-i İstanbullar hep bu hazinede toplanmıştı. Bunların dışında kütüphanenin diğer malzemesini süreli yayınlar, gazete ve dergi koleksiyonları, hat eserleri teşkil ediyordu.

"Darülkemal"ın müdavimlerinden şair, yazar ve aynı zamanda noter Mithat Cemal Kuntay, *Her Ay* dergisinin 1937 tarihli 3. sayısında "Kitap Sevenler" başlığıyla yayımladığı makalede İbnülemin'in kütüphanesine de temas eder. Kuntay'a göre bu kütüphane, ev sahibi olmadığı zaman onun vazifesini görece kadar kıymetlidir. Mesela elyazmalarının en yenisi Şeyh Galib'e aittir.

Tahir Harimi Balcıoğlu da *Medeniyet Tarihinde Kütüphaneler* adlı kitabında İbnülemin'e ve kütüphanesine yer veriyor. Balcıoğlu'nun anlattığına göre İbnülemin'in kütüphanesini en iyi bilenlerden ve en çok istifade edenlerden biri yakın dostlarından Süleyman Nazif'tir. Cesaretiyle olduğu kadar kaleminin kuvvetiyle de tanınan bu ünlü şairimiz

Servet-i Fünun'da yayınladığı bir makalede konuyla ilgili önemli bilgiler veriyor: "Bütün hayatını araştırma ve inceleme ile geçiren İbnülemin, ömür boyu nadir kitap toplamayı devam ettirdi. Kütüphanesinin raflarını süsleyen bu nadide eserlerin hepsini dikkatli bir gözle okudu. Pederi Emin Paşa merhum da nefis kitaplara büyük ilgi duyuyordu. 27 yaşına kadar topladığı 4000 küsür ciltten meydana gelen kütüphanesi, Mercan'daki konağıyla birlikte yanmıştı. Bu acı hadiseden 12 yıl sonra dünyaya gelen ilk oğlu Mahmud Kemal Bey, bir araya getirdiği kıymetli eserlerle babasının yolunu takip etti."

Süleyman Nazif bey, bu tarihi konağın Fransızlar tarafından nasıl işgal edildiğini, o canım eserlerle birlikte süreli yayınların nasıl yok edildiğini hazin bir üslupla anlattıktan sonra sözlerini şöyle tamamlıyor:

"Bugün Üstad Mahmud Kemal Beyefendinin kütüphanesinde Arapça, Acemce ve Türkçe olarak çeşitli fenlerden bâhis mükerrerleriyle beraber 1219 yazma kitap, mecmua ve 1781 basma kitap mevcuttur. Toplam 3600 cilt eseri ihtiva eden bu kıymetli kütüphanede müelliflerinin elyazısıyla yazılmış 50 cilt ve 66 adet yazma, ki yalnız o kütüphanede mevcut, tek nüsha olan eser vardır. Bu kitaplardan 600 adedi de pederleri Seyyid Mehmed Emin Paşa merhumun kütüphanesinden nakledilmiştir. Mahmud Kemal Beyefendinin çok sayıda matbu eseri vardır. Âli'nin *Menakıb-ı Hünerveran*'ına yazdığı mukaddime derin bir tettebbu mahsulüdür."

İbnülemin *Son Asır Türk Şairleri* isimli

muhallesinin sonunda "Kendime Dair" başlığıyla yer alan uzun yazısında kütüphanesine de temas etmektedir. Kendi ifadesinden anlaşıldığına göre merhumun en büyük zevki okumak ve yazmaktır. Kendisini tanıyanların "hazine" adını verdikleri o muazzam kütüphane en büyük faciayı Fransız askerleri konağını işgal ettiklerinde yaşar. İşgalciler konağın yirmi dört saat içinde boşaltması talimatını verirler. Binlerce cilt kitabı içine alan dolaplar ve raflar, bir oda dolusu eski yeni gazete ve mecmua koleksiyonları, antika sanat eserleri, nefis levhalar değil 24 saat, en müsait zamanda bile ancak üç dört günde taşınabilir. İbnülemin, kütüphanesinin başına gelen bu felaketi kaleminden mürekkep yerine gözyaşı damlayan bir halet-i ruhiye içinde anlattıktan sonra işgalci Fransızların ve İngilizlerin çirkin yüzlerindeki maskeyi şu cümleyle sıyrıyor: "Yazma kitap sayfalarının ve bazı mühim evrakın nerede kullanıldığını söylemekten hayâ ederim. Garp medeniyetinin ne demek olduğunu zaten bildik, bu defa daha iyi öğrendik."

İbnülemin daha sonra hayli zenginleştirdiği muazzam kütüphanesini, gazete, mecmua koleksiyonlarının yanısıra, birtakım antika eşya ile birlikte 1953'de İstanbul Üniversitesine bağışladı. Ne yazık ki böyle önemli bir kütüphane hakkında halen ciddi bir çalışma yapılmadı.

Böyle bir kütüphaneyi milletin hizmetine sunan, yazdığı birbirinden değerli eserlerle kültür dünyamıza büyük bir katkıda bulunan merhumu, bu vesileyle bir kere daha rahmetle anıyorum. █